

**KRAJOWY PLAN DZIAŁANIA
NA RZECZ
EUROPEJSKIEGO ROKU AKTYWNOŚCI OSÓB
STARSZYCH I SOLIDARNOŚCI MIĘDZYPOKOLENIOWEJ
2012
W POLSCE**

NA PODSTAWIE:

1. SUGESTII DO TREŚCI PROGRAMU PRAC NA RZECZ ER 2012 OTRZYMANYCH Z KE
2. INFORMACJI DOTYCHCZAS POZYSKANYCH Z DEPARTAMENTÓW MPiPS, INNYCH RESORTÓW ORAZ ORGANIZACJI

WARTO BYĆ AKTYWNYM... BEZ WZGLĘDU NA WIEK

Warszawa, grudzień 2011 r.

Europejski Rok **Aktywności Osób Starszych**
i **Solidarności Międzypokoleniowej 2012**

Słowo wstępne

W związku z decyzją Parlamentu Europejskiego oraz Rady Unii Europejskiej z dnia 7 lipca 2011 r. (COD 2010/0242), rok 2012 został ustanowiony Europejskim Rokiem Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej (European Year for Active Ageing and Solidarity between Generations 2012). Decyzja PE i Rady UE została poprzedzona komunikatem Komisji Europejskiej (COM(2010) 462) dotyczącym wniosku do Decyzji Parlamentu Europejskiego i Rady UE w sprawie Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych (2012 r.).

Polska, co zostało zawarte w stanowisku rządu do Komunikatu Komisji, popiera ideę Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej 2012. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej pełniąc rolę Krajowego Koordynatora ds. ER 2012 w Polsce przygotowało Krajowy Plan Działania na rzecz Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej 2012 w Polsce.

ER 2012 ma przyczynić się do zwiększenia ogólnej świadomości z zakresu społecznych i ekonomicznych skutków dłuższej aktywności seniorów (w tym także aktywności zawodowej).

Sytuacja demograficzna wielu krajów europejskich, w tym również Polski, sprawia, że bez działań na rzecz dłuższego pozostawania aktywnym zawodowo i społecznie trudne będzie zapewnienie stabilności systemów zabezpieczenia społecznego, a potencjał osób starszych może w znacznym stopniu zostać niewykorzystany.

Działania na rzecz aktywności osób starszych są szczególnie ważne dla zachowania solidarności międzypokoleniowej.

Mam nadzieję, że przedstawiony Państwu Plan Działania na rok 2012 przyczyni się do promowania idei aktywności zawodowej i społecznej osób starszych wśród różnych pokoleń, a efekty podjętych działań będą sprzyjały rozwojowi w tym zakresie.

Warto być aktywnym ... bez względu na wiek

Czesława Ostrowska

*Podsekretarz Stanu,
Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej,
Koordynator Europejskiego Roku Aktywności
Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej 2012*

Spis treści

Wprowadzenie	4
1. Kontekst krajowy – wyzwania na rzecz aktywności osób starszych	4
1.1. Krajowe działania na rzecz osób starszych – wymiar centralny	9
1.2. Działania na rzecz osób starszych - wymiar regionalny i lokalny.....	27
1.3. Nowe inicjatywy w obszarze aktywności osób starszych	28
2. Podmioty zaangażowane w działalność na rzecz aktywności osób starszych	28
2.1. Administracja publiczna.....	28
2.2. Organizacje pozarządowe oraz zaangażowanie społeczeństwa obywatelskiego	28
3. Komunikacja w czasie ER 2012	29
4. Aneks	29
4.1. Kalendarz wydarzeń centralnych	29
4.2. Kalendarz wydarzeń regionalnych	30
4.3. Lista inicjatyw w związku z Rokiem Uniwersytetów Trzeciego Wieku.....	31

DRAFT

Wprowadzenie

Działania na rzecz aktywności osób starszych należą do kompetencji państw członkowskich. Jednak warto podkreślić, iż inicjatywy podejmowane na poziomie unijnym mają duże znaczenie dla szerszego upowszechnienia wiedzy o wyzwaniach, przed którymi stoją państwa członkowskie, a także dla wprowadzania do polityki społeczno-ekonomicznej państw członkowskich dobrych praktyk wypracowanych w krajach UE. Jednym z głównych problemów, który został uznany za słabość Europy w strategii Europa 2020, jest proces starzenia się społeczeństw państw europejskich. Idea ER 2012 jest cennym elementem prowadzenia polityki społecznej, w tym polityki rynku pracy, która powinna odpowiadać na główne wyzwania społeczne, a tym samym przyczyniać się do realizacji celów społecznych strategii Europa 2020 na poziomie krajowym oraz unijnym.

Inicjatywa Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej w 2012 roku (ER 2012), będzie służyć wymianie doświadczeń i dobrych praktyk w zakresie zwiększania aktywności osób po 60-tym roku życia w wielu zakresach życia gospodarczego, społecznego i kulturalnego. Ponadto w działaniach na rzecz ER 2012 powinny być zaangażowane różne grupy wiekowe, aby promować kulturę aktywności zawodowej i społecznej w perspektywie całego życia.

Ważne jest, w ramach ER 2012, promowanie inicjatyw wśród wszystkich zainteresowanych stron, a przede wszystkim w środowisku osób starszych (po 60 roku życia), pracowników 50+, jednostek samorządu terytorialnego, pracodawców, partnerów społecznych oraz organizacji pozarządowych. Ważne jest uwzględnianie potrzeb osób starszych, gdy są jeszcze aktywne na rynku pracy oraz adresowanie do nich narzędzi i instrumentów, aby zapewnić dłuższe utrzymanie ich w aktywności zawodowej. Ponadto dla realizacji aspektu solidarności międzypokoleniowej ważne jest upowszechnianie potrzeb, możliwości oraz zalet większej aktywności zawodowej i społecznej osób starszych wśród wszystkich grup wiekowych.

Wszelkim działaniom na rzecz osób starszych powinna towarzyszyć idea godnego starzenia się, czyli stosowanie metod aktywizacji osób starszych, dopasowanych do ich kondycji zdrowotnej na różnych etapach starzenia się.¹

1. Kontekst krajowy – wyzwania na rzecz aktywności osób starszych

Działania na rzecz osób starszych mają charakter wieloaspektowy oraz wymagają rozwiązań systemowych. Doświadczenia krajów europejskich z wysokim wskaźnikiem aktywności osób starszych wskazują na znaczną rolę obok instytucji polityki społecznej, tzw. inicjatyw

---

¹ Z powodu nadchodzących zmian demograficznych zwiększy się liczba osób starszych którzy najbardziej są zagrożeni z powodu chorób przewlekłych i niepełnosprawności. Liczba tych osób ulegnie podwojeniu z 1,9 mln (2012) do 4 mln (2030) powoduje to konieczność podjęcia działań w kierunku aktywizacji społecznej i zawodowej oraz wyzwań związanych ze sformułowaniem strategii na rzecz zdrowego starzenia się.

oddolnych, realizowanych głównie przez instytucje trzeciego sektora w ramach społeczeństwa obywatelskiego na rzecz promowania aktywności osób starszych.

Starzejące się polskie społeczeństwo stawia przed polityką społeczną nowe wyzwania. W stosunku do osób, które ukończyły pięćdziesiąty rok życia należy kłaść główny nacisk zarówno na tworzenie warunków dla ich dalszego rozwoju osobistego i zawodowego, aktywnego funkcjonowania w społeczeństwie, pełnienia różnych ról społecznych, jak również zachowania ogólnej sprawności.

Priorytetowo należy traktować działania mające na celu zmianę postaw społecznych wobec tej grupy społecznej. Szczególną uwagę należy zwrócić na jednostki, które są zagrożone marginalizacją oraz wykluczeniem społecznym. W celu zwiększenia niezależności, aktywności i samodzielności osób starszych konieczne jest ich upodmiotowienie - *empowerment*, bez którego trudno sobie wyobrazić odniesienie znaczącego sukcesu w realizacji programów mających na celu pełniejszą integrację osób starszych. W tym celu ważne jest wspieranie aktywności osób starszych w życiu publicznym, kulturalnym, działalności wolontariackiej oraz utrzymywaniu dłuższej aktywności zawodowej. Sprzyjają temu również wprowadzane zmiany prawne, które umożliwiają powstawanie różnego rodzaju aktywizujących form wsparcia osób starszych oraz różne inne formy pomocy dla osób, które tracą sprawność w rozwiązywaniu problemów życia codziennego. Obecnie działania wielu podmiotów pomocy społecznej wychodzą naprzeciw tym potrzebom, jednak ze względu na wzrost liczby osób wymagających pomocy działania powinny być zintensyfikowane i koordynowane wśród służb pomocy społecznej oraz partnerami społecznymi. Za priorytetowe należałoby uznać działania polegające na rozwijaniu szerokiego wachlarza usług opiekuńczych, głównie wobec osób starszych, samotnych i nieporadnych w codziennym życiu, które nie mogą liczyć na wsparcie bliskich podczas wykonywania codziennych czynności.

Wyzwania demograficzne

W Polsce utrzymuje się okres głębokiej depresji urodzeniowej. Od 1989 r. poziom reprodukcji nie gwarantuje prostej zastępowalności pokoleń. Stabilność demograficzną zapewnia współczynnik dzietności kształtujący się na poziomie 2,1-2,15, tj. kiedy w danym roku na jedną kobietę w ciągu całego okresu rozrodczego (w wieku 15-49 lat) przypada średnio 2 dzieci. W 2010 r. współczynnik dzietności wynosił 1,38 (w 2009 r. – 1,40), co oznacza wzrost o 0,16 w stosunku do odnotowanego w 2003 r., który był najniższy od ponad 50 lat.

Począwszy od 1992 r. obserwuje się w Polsce nieprzerwany wzrost średniej długości życia. Przewiduje się, że chłopcy urodzeni w 2010 r. osiągną średnio wiek 72,1 lat, dziewczynki zaś – 80,6 lat. W stosunku do 1990 r. trwanie życia mężczyzn wydłużyło się o 5,9 lat, zaś kobiet o 7 lat. Nadal utrzymuje się duża różnica między trwaniem życia mężczyzn i kobiet – ok. 8,5 roku. Rezultatem przemian w procesach demograficznych jest gwałtowne zmniejszanie się

liczby dzieci i młodzieży (0–17 lat). Sytuacja ta w 2009 r. miała swoje dalsze odzwierciedlenie w zmniejszonym udziale tej grupy osób w ogólnej liczbie ludności, tj. do poziomu ok. 18,7% (w 1990 r. – 29%; w 2005 r. – ok. 21%).

Szczególnie duże zmiany można zaobserwować w grupie osób w wieku produkcyjnym (kobiety 18–59 lat, mężczyźni 18–64 lata). Z danych za 2010 r. wynika, że od 1990 r. odsetek osób w wieku zdolności do pracy (w ogólnej liczbie ludności) wzrósł o ponad 6 pkt. proc., tj. z poziomu 58,2% do 64,4% (w 2000 r. wynosił prawie 61%), przy czym tempo przyrostu tej grupy ludności jest coraz wolniejsze. Jednocześnie występuje proces starzenia się zasobów siły roboczej. Jest to spowodowane coraz większym udziałem osób w wieku niemobilnym (tj. powyżej 44 roku życia) oraz poprodukcyjnym (60/65 lat i więcej) w ogóle ludności. W 2010 r. łączny udział ludności w tych grupach wieku wynosił 41,1%. Sam udział osób w wieku poprodukcyjnym (mężczyźni 65 lat i więcej, kobiety 60 lat i więcej) w ogólnej populacji wyniósł 16,9% (w 2000 r. – prawie 15%, a w 1990 r. niespełna 13%).

Zmiany w strukturze wieku ludności oznaczają także istotne wyzwania dla systemu zabezpieczenia społecznego. Starzenie się społeczeństwa oznacza konieczność zwiększenia transferów socjalnych na rzecz tej grupy ludności (co wynika z potrzeby wypłaty świadczeń emerytalno-rentowych, zapewnienia odpowiedniego zakresu usług zdrowotnych i opiekuńczych).

Syntetycznym miernikiem pokazującym wydolność systemu zabezpieczenia społecznego jest współczynnik obciążenia demograficznego ogółem, pokazujący liczbę osób w wieku nieprodukcyjnym (przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym) przypadającą na 100 osób w wieku produkcyjnym. Z perspektywy systemów zabezpieczenia społecznego istotne jest także to, jak kształtuje się współczynnik obciążenia osób w wieku poprodukcyjnym (kobiety w wieku 60 lat i więcej; mężczyźni w wieku 65 lat i więcej), które są przede wszystkim beneficjentami różnego rodzaju świadczeń społecznych. W 2010 r., na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadają 55 osób w wieku nieprodukcyjnym (tj. 26 osób w wieku poprodukcyjnym oraz 29 w wieku do 17 lat), podczas gdy w 2000 r. współczynnik ten wynosił 64, (24 – dla poprodukcyjnego i 40 – przedprodukcyjnego), a w 1990 r. aż 74, (22 – dla poprodukcyjnego i 52 – przedprodukcyjnego).

Obserwowany od połowy lat osiemdziesiątych spadek liczby urodzeń, szczególnie intensywny do 2003 r. oraz korzystne zmiany w procesie umieralności, przyniosły trwałe zmiany w strukturze wieku ludności. Natomiast korzystne zmiany demograficzne, jakie miały miejsce po 2003 r. tj. przede wszystkim wzrost liczby urodzeń oraz nowozawartych małżeństw – mogą wskazywać na przełom w dotychczasowym rozwoju ludności. Jednakże dla Polski perspektywa szybkiego wyjścia z głębokiej depresji demograficznej wydaje się bardzo odległa, bowiem dzietność kobiet w naszym kraju kształtuje się na najniższym poziomie wśród krajów europejskich. Jednocześnie coraz więcej młodych osób wyjeżdża z Polski z zamiarem pozostania za granicą przez dłuższy czas.

W perspektywie do 2035 r. będzie miało miejsce zmniejszenie się zasobów siły roboczej. Według GUS, w 2035 r. ludność Polski osiągnie 35 993 tys. osób, co będzie stanowiło 94,4% stanu z 2007 r.² Aż 90% przewidywanego spadku wielkości populacji będzie dotyczyło miast. Zmiany w intensywności urodzeń i zgonów spowodują utrzymywanie się dodatniego przyrostu naturalnego do 2013 r. W kolejnych latach jednak – wraz z postępującymi niekorzystnymi zmianami w strukturze ludności według wieku oraz zmniejszaniem się liczby kobiet w wieku rozrodczym – przewidywany jest ujemny przyrost naturalny, który z każdym kolejnym rokiem będzie się pogłębiał. GUS prognozuje, że wzrost liczby urodzeń będzie występował do 2011 r., zaś w kolejnych latach liczba urodzeń będzie się systematycznie zmniejszać, osiągając w 2035 r. wielkość 272,5 tysiąca, a więc blisko 30% mniej niż w 2007 r.

Wydłużanie się przeciętnego trwania życia, przy jednoczesnym niskim poziomie dzietności, będzie miało odzwierciedlenie w niekorzystnych zmianach w strukturze wieku ludności. W perspektywie najbliższych dwudziestu kilku lat nastąpi gwałtowny proces starzenia się ludności. GUS przewiduje znaczący ubytek ludności w wieku produkcyjnym: począwszy od 2010 r. w ciągu 15 lat liczebność tej grupy zmniejszy się o 2 946 tys., przy czym maksymalny ubytek, 1.215 tys. osób, jest nastąpi pomiędzy latami 2015 i 2020. Do 2035 r. zmniejszenie populacji osób w wieku produkcyjnym prognozowane jest na 3 806 tys. osób, zaś ludności w wieku mobilnym aż o 4 433 tys.

Wyzwania dla rynku pracy

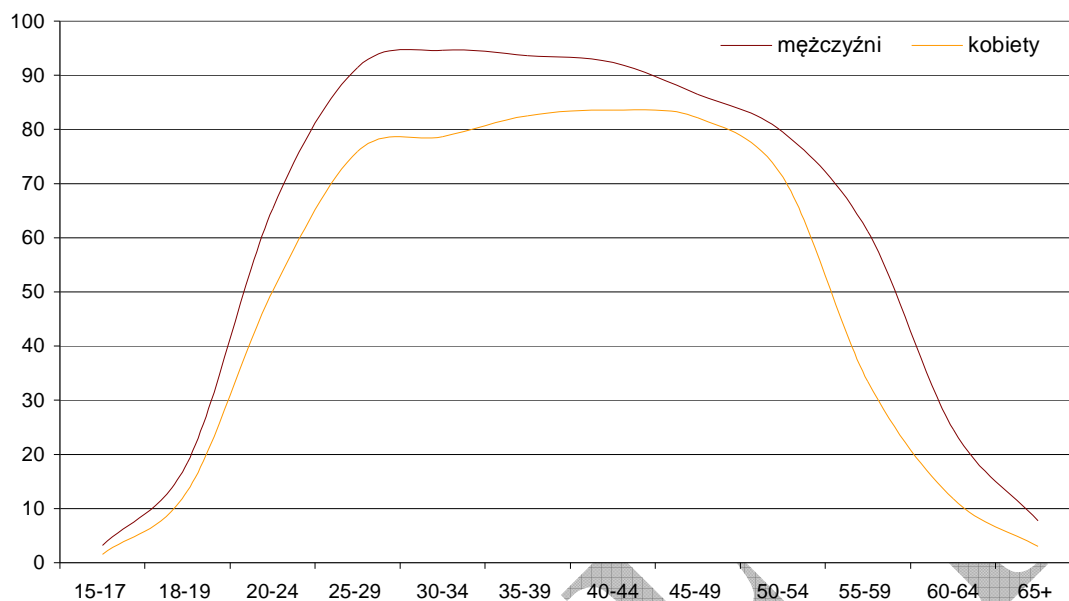
Przy powyżej opisanych tendencjach demograficznych, szczególnej wagi nabiera zatrzymanie na rynku pracy osób, które w okresie do 2020 r. będą zasilać grupy wieku 55-59 oraz 60-64 lata (obecnie grupy wieku przedemerytalnego). Ich pozostawanie na rynku, czyli odracanie momentu przejścia na emeryturę, zależy nie tylko od indywidualnej sytuacji rodzinnej i osobistej, statusu na rynku pracy, przebiegu kariery zawodowej, czy rodzaju i wysokości świadczeń społecznych. Jest także określone przez zasób kapitału ludzkiego, determinującego możliwości pozostawania w zatrudnieniu i cechy struktur ich zatrudnienia, określane przez strukturę popytu na pracę.

W 2010 r. współczynnik aktywności zawodowej, obliczany jako udział aktywnych zawodowo w liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej, kształtował się na poziomie 55,8% i był wyższy o 0,9 pkt proc. w stosunku do poprzedniego roku. W grupie mężczyzn wynosił 64,1%, zaś kobiet – 48,2%. Aktywność zawodowa była nieznacznie wyższa w miastach (55,9%) niż na wsi (55,5%).

---

² Dane na podstawie publikacji: *Prognoza ludności na lata 2008 – 2035*, GUS, Warszawa, 2009.

Wykres 1. Współczynnik aktywności zawodowej wg wieku i płci w 2010 r. (w %)

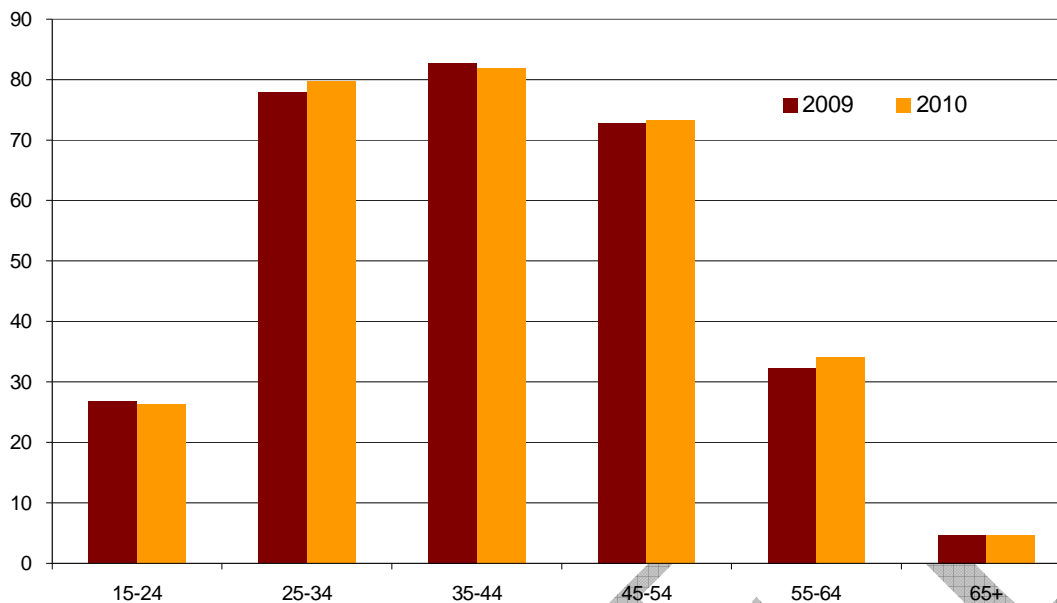
Źródło: Opracowanie własne DAE MPiPS na podstawie BAEL 2010.

Najwyższą aktywnością w 2010 r. charakteryzowały się osoby w wieku 25-49 lat, dla których współczynnik aktywności wyniósł 86,1%, tj. o 0,5 pkt proc. wyżej niż przeciętnie w 2009 r. Zauważalny jest skok aktywności między grupami wieku 15-19 lat oraz 20-24 lata. Różnica między nimi wynosi 49,8 pkt. proc. i wynika w głównej mierze z podejmowania pracy przez osoby, które ukończyły szkołę na poziomie średnim i nie kontynuują nauki. Jednocześnie obserwujemy silny spadek aktywności po przekroczeniu granicy 49 lat, zwłaszcza między grupami 50-54 lata oraz 55-59 lat (25,5 pkt. proc.). Niska aktywność i szybkie wycofywanie się z rynku pracy osób w wieku nie mobilnym jest jednym z podstawowych problemów polskiej gospodarki. Według szacunków Eurostatu, w 2009 r. przeciętny wiek wycofywania się z rynku pracy w krajach UE-27 wyniósł 61,4 lat. Najpóźniej aktywność ekonomiczną kończą mieszkańcy nienależącej do UE Islandii, którzy średnio w wieku 64,8 lat przechodzą na emeryturę. Niewiele mniejszym wiekiem wykazują się mieszkańcy Szwecji – 64,3 lata. Spośród krajów UE najwyższe wskaźniki charakteryzują Holandię i Szwajcarię (odpowiednio 63,5 i 63,5), Wielką Brytanię (63,0), Cypr, Estonię, Danię i Hiszpanię (ponad 62 lata). Znacznie poniżej średniej wypadają natomiast Słowacja (58,8), Węgry (59,3), Francja (60,0). Dla przykładu, wskaźnik ten dla Polski w 2007 r. wynosił 59,3 lata³.

Wykres 21. Wskaźnik zatrudnienia wg grup wieku w 2009 r. i 2010 r. (w %)

³ Eurostat nie prezentuje wyników dla Polski za lata 2008-2009.

Źródło: Opracowanie własne DAE MPiPS na podstawie BAEL 2009.

Ryzyko wykluczenia społecznego

Niska aktywność zawodowa osób starszych oraz wczesne wycofywanie się z rynku pracy istotnie przyczynia się do pogorszenia warunków życia w starszym wieku.

Z jednej strony wczesna dezaktywizacja skutkuje niższym uposażeniem emerytalnym na starość, z drugiej wczesniejsze wycofanie z rynku, któremu nie towarzyszy aktywność społeczna powoduje pasywność życia osób starszych. To są główne czynniki, które w konsekwencji mogą prowadzić do wykluczenia społecznego m.in. wykluczenia finansowego czy cyfrowego.

Ważną rolę pełni w tym aspekcie pełnią współpraca międzypokoleniowa (element wspierający solidarność międzypokoleniową), gdzie te dwie grupy wiekowe mogą wzajemnie się uzupełniać w zakresie przekazywania wiedzy i doświadczenia – różnego ze względu na wiek, a cennego dla obu stron.

1.1. Krajowe działania na rzecz osób starszych – wymiar centralny

Działania mające na celu wspieranie osób starszych w ich wysiłkach zmierzających do zachowania i zwiększenia ich aktywności stanowią istotny element polityki społecznej państwa. Wzrost udziału liczby tych osób w społeczeństwie wymaga właściwego podejścia do tego wyzwania, przed którym stoi większość krajów UE. Ważnym aspektem jest zmiana nastawienia, w tym likwidacja negatywnych stereotypów o roli i miejscu osób starszych w społeczeństwie i gospodarce⁴.

⁴ W czasie Przewodnictwa Polski w Radzie UE przyjęto konkluzje o tzw. pozytywnych aspektach procesów

Ludzie starsi tworzą grupę wobec której należy stosować zróżnicowane podejście (już choćby uwzględniając dużą rozpiętość wieku osób starszych, w tym specyfikę aktywności osób najstarszych). Z jednej strony zachęcać i stwarzać warunki do utrzymywania jak najdłuższej aktywności osobistej, zawodowej i społecznej, z drugiej natomiast zapewniać wsparcie i opiekę osobom niesamodzielnym. Władze publiczne oraz podmioty społeczeństwa obywatelskiego powinny podjąć kroki mające na celu rozwijanie różnych form wsparcia społecznego zmierzającego do profilaktyki dezaktywacji osób starszych, ale także utrzymanie jak najdłuższej aktywności zawodowej i społecznej osób starszych. Ponadto ważne są działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa socjalnego osób starszych poprzez m.in. poprawę dostępności i jakości wsparcia osób starszych. Celem polityki społecznej powinno być stworzenie takich rozwiązań, które uwzględniają potrzeby i problemy występujące na różnych etapach starości.

Ważne jest zatem budowanie nowego podejścia do procesu starzenia się oraz wskazywanie na szanse na poziomie krajowym i lokalnym dla rozwoju sektora tzw. silver economy. Ponadto ważne jest również wspieranie działań mających na celu zmianę podejścia do osób starszych i procesu starzenia się w wymiarze indywidualnym i społecznym.

Cele związane z działaniami na rzecz poprawy aktywności osób starszych powinny promować:

- dłuższą aktywność zawodową osób starszych, której powinny towarzyszyć odpowiednie instrumenty rynku pracy oraz działania po stronie pracodawców;
- aktywne zaangażowanie seniorów w życie społeczności lokalnych, które przyczynią się do rozwoju zainteresowań osób starszych;
- działalność wolontarystyczną, która pozwoli na wykorzystanie potencjału osób starszych;
- zdrowego stylu życia oraz aktywności fizycznej, które pozwalają na wydłużanie czasu pozostawania niezależnym;
- integracji międzypokoleniowej (działalność sprzyjająca wzajemnemu uczeniu się osób młodych i starszych);
- promowania aktywnego uczestnictwa osób starszych w sferze usług społecznych (działalność osób starszych na rzecz osób starszych).

Działania w obszarze aktywności ludzi starszych są realizowane na poziomie centralnym, regionalnym i lokalnym, przy uwzględnieniu komplementarnej roli sektora publicznego i niepublicznego, zwłaszcza organizacji pozarządowych.

Elementy polityki na rzecz osób starszych realizowane są wieloaspektowo od poziomu polityki rynku pracy, systemu podatkowego, systemu edukacji, rozwiązań infrastrukturalnych po działalność państwa w obszarze turystyki, sportu, kultury czy wolontariatu.

Rynek pracy

Na poziomie polityki rynku pracy działania na rzecz starszych pracowników realizowane są głównie w ramach Programu 50+ oraz aktywnej polityki rynku pracy.

Głównym procesem zwiększania aktywności zawodowej osób starszych w Polsce jest realizacja Programu *Solidarność Pokoleń. Działania dla zwiększenia aktywności zawodowej osób w wieku 50+*. Został on przyjęty przez Radę Ministrów w październiku 2008 r. Od tego czasu zrealizowano 10 zadań legislacyjnych pozostających w kompetencjach Ministra Pracy i Polityki Społecznej oraz 1 zadanie o charakterze informacyjnym. Dzięki temu stworzono lepsze, bardziej przyjazne dla aktywności osób po 50 roku życia otoczenie instytucjonalne, tzn:

- Wprowadzono zwolnienia ze składek na Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń pracowniczych dla pracodawców zatrudniających osoby 50+, a także skrócono okres choroby, za który pracodawca opłaca wynagrodzenie, co spowodowało obniżenie kosztów pracy.
- Wprowadzono ułatwienia dla podnoszenia kwalifikacji zawodowych przez pracowników oraz rozwiązania służące upowszechnieniu kształcenia ustawicznego osób bezrobotnych i poszukujących pracy w wieku 50 i więcej lat. Dzięki temu osoby starsze będą mogły dłużej i produktywniej pracować, zachowując wysoki poziom satysfakcji z pracy.
- Wprowadzono w życie przepisy ograniczające liczbę osób uprawnionych do wcześniejszego przejścia na emeryturę, dzięki czemu podwyższony zostanie efektywny wiek emerytalny.
- Stworzono warunki do rozwoju opieki nad dziećmi przyczyniając się do przeciwdziałania przedwczesnej dezaktywizacji babć i dziadków zmuszonych do przerwania kariery w związku z koniecznością podjęcia się opieki nad wnukami.

Ponadto prowadzono na szeroką skalę inne działania, m.in. o charakterze szkoleniowym. Do 2010 r. udało się przeszkolić ponad 106 tys. osób w wieku 45/50+. Obecnie w ramach programu realizowane są 32 zadania o bardzo szerokim zakresie (od szkoleniowych po innowacyjne służące aktywizacji osób starszych).

Od rozpoczęcia realizacji programu można zaobserwować pozytywne zmiany w zakresie sytuacji osób starszych na rynku pracy. Podwyższył się przeciętny wiek przechodzenia na emeryturę oraz wyjścia z rynku pracy. Poziom wskaźnika zatrudnienia w grupie wiekowej 55-64 wzrósł o 2,4 pkt. proc. (z 31,6 % w 2008 r. do 34% w 2010 r.). Wynika to przede wszystkim z szybkiego wzrostu zatrudnienia wśród kobiet z tej grupy wiekowej, aż o 3,5 pkt. proc. (z 20,7 % w 2008 r. do 24,2% w 2010 r.). Nieznacznie poprawił się także udział osób w wieku 45-64 lata podnoszących swoje kwalifikacje (z 1,4% do 1,9%). Zmiany wskaźników pokazują, że obrany kierunek jest słuszny, jednak ich poziom wskazuje jak wiele jest jeszcze do zrobienia⁵.

---

⁵ W I kwartale 2011r. w grupie wiekowej 55-64 wskaźnik zatrudnienia osiągnął zaledwie 35,5%, co stanowi jeden z najniższych poziomów w całej Unii Europejskiej. Niemal 62% tej grupy wiekowej stanowią osoby

Celem podejmowanych działań w zakresie aktywnej polityki rynku pracy jest m.in. przywracanie aktywności zawodowej osób starszych, które pozostają w bezrobociu lub są nim zagrożone.

Działania takie są podejmowane przez publiczne służby zatrudnienia w wielu obszarach – zarówno w obszarze pośrednictwa pracy, jak też doradztwa zawodowego czy szkoleń. Pozwalają one na adresowanie do osób starszych wyspecjalizowanych i zindywidualizowanych usług.

Rozwiązania na rzecz zatrudniania osób starszych obejmują również wsparcie dla pracodawców inwestujących w rozwój zawodowy starszych pracowników.

- Pracodawcy, którzy utworzyli fundusz szkoleniowy, mogą ubiegać się o częściową refundację ze środków Funduszu Pracy kosztów wydanych na szkolenia dla swoich pracowników.
- Aby zachęcić pracodawców do inwestowania w szkolenia starszych pracowników wielkość refundacji kosztów szkolenia osób w wieku powyżej 45 roku życia jest prawie dwukrotnie wyższa, niż w przypadku dofinansowania kosztów szkoleń młodszych pracowników. Pracodawca może otrzymać refundację 80% kosztów szkolenia osób w wieku 45 lat i powyżej (do 300% przeciętnego wynagrodzenia).

Osoba pracująca w wieku 45 i więcej zyskuje status osoby uprawnionej, której oferowane są te same usługi szkoleniowe, co wobec osób bezrobotnych i poszukujących pracy. Osoby pracujące w wieku 45 lat i więcej, które zarejestrują się w urzędzie pracy mogą skorzystać z :

- a) darmowego szkolenia tzw. Grupowego, które na zlecenie urzędu pracy realizuje instytucja szkoleniowa (zgodnie z planem szkoleń urzędu) lub mogą wskazać na wolnym rynku usług szkoleniowych ofertę , którą są zainteresowani i – po złożeniu wniosku (wraz z określeniem celu uczestnictwa)- mogą liczyć na sfinansowanie kosztów tego szkolenia do wysokości 300% przeciętnego wynagrodzenia
- b) mogą otrzymać finansowania kosztów egzaminów umożliwiających otrzymanie świadectw, dyplomów, zaświadczeń, uprawnień zawodowych i koszty uzyskania licencji zawodowych- do wysokości 300% przeciętnego wynagrodzenia
- c) finansowania kosztów dojazdu na tego typu egzaminy
- d) wskazania studiów podyplomowych , w których chcą uczestniczyć i – po złożeniu wniosku (wraz z określeniem celu uczestnictwa - mogą liczyć na sfinansowanie kosztów tych studiów do wysokości 300% przeciętnego wynagrodzenia
- e) mogą starać się o pożyczkę na sfinansowanie kosztów szkolenia do wysokości 400% przeciętnego wynagrodzenia. Pożyczka jest nieoprocentowana do spłacenia w ciągu 18 miesięcy.

Na poziomie rynku pracy oraz rozwiązań skierowanych do osób starszych, ważny jest również dialog prowadzony z pracodawcami w zakresie wypracowania metod korzystania z

---

bierne, a główną przyczyną ich bierności (ponad 61%) jest emerytura. Sytuacja ta jest zróżnicowana pod względem płci. W grupie wiekowej 55-64 biernych jest niespełna połowa mężczyzn i ponad 72% kobiet. Ponad 2/3 biernych kobiet w tej grupie wiekowej jest na emeryturze, a w przypadku mężczyzn jest to niespełna połowa.

potencjału tych osób na rynku pracy. Ponadto ważne dla sytuacji osób starszych i ich zatrudnienia są działania w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu na rzecz realizacji potrzeb pracowniczych oraz społeczności lokalnych.

Ponadto, jednym z kluczowych elementów działania państwa na rzecz dłuższej aktywności pracowników 50+ jest system opieki nad dzieckiem. Działania na rzecz poprawy systemu opieki nad nieletnimi mają służyć wspieraniu rozwoju zróżnicowanych form opieki nad dzieckiem do lat 3 (żłobki, dzienny opiekun, klub dziecięcy, niania), a pośrednio prowadzić m.in. do przeciwdziałania dezaktywizacji zawodowej osób po 50 roku życia, które jako babcie/dziadkowie, często zmuszeni sytuacją zawodową i materialną swoich potomków oraz brakiem dostatecznie rozwiniętej infrastruktury związanej z opieką nad małymi dziećmi, rezygnują z dotychczasowego zatrudnienia w celu sprawowania osobistej opieki nad wnukami. Jedną z możliwych form zatrudnienia dla takich osób jest opiekun dzienny.

Dodatkowo ważny jest również aspekt aktywności zawodowej osób starszych z orzeczoną niepełnosprawnością, wobec których mają zastosowanie rozwiązania prawne dotyczące m.in. otrzymania środków na podjęcie działalności gospodarczej refundacji składek, przystosowania stanowiska pracy dla osoby niepełnosprawnej.

Jednym z instrumentów przeciwdziałania wcześniejszej niezdolności do pracy jest umiejętne zarządzanie wiekiem (w przedsiębiorstwie, firmie, organizacji itp.). W jego zakres wchodzi inicjatywy związane z: rekrutacją, kształceniem, rozwojem zawodowym, ochroną zdrowia oraz organizacją i warunkami pracy. Ten ostatni element to istotny obszar w kontekście zmieniających się potrzeb i możliwości pracowników starszych. Zmiany, które powinny być wprowadzane przez pracodawcę w tym aspekcie, to przede wszystkim lepsze dostosowywanie stanowisk pracy do pracowników starszych i częstsze ich kontrole, oddawanie pracownikom starszym większej swobody w planowaniu swojej pracy oraz możliwość pracy w elastycznym czasie. Wprowadzanie takich i podobnych działań może przyczynić się do lepszego godzenia pracy z życiem pozazawodowym, a tym samym pozytywnie wpływać na stan zdrowia, motywację, jakość życia, spadek absencji, wzrost wydajności, a co za tym idzie wydłużanie aktywności zawodowej, opóźnianie przejścia na emeryturę i w związku z tym optymalne maksymalizowanie zasobów pracy.

W centralnym Instytucie Ochrony Pracy – Państwowym Instytucie Badawczym planuje się przeprowadzenie, w drugiej połowie 2012 r., szkolenia pilotażowego nt. zasad promowania aktywności zawodowej pracowników starszych (50+), skierowanego do pracodawców lub ich przedstawicieli (ok. 20 osób). W ramach szkolenia omówione zostaną wyżej wymienione elementy zarządzania wiekiem, które przyczynią się do utrzymania aktywności zawodowej pracowników starszych.

System zabezpieczenia społecznego

W Polsce nie ma wyodrębnionego systemu pomocy społecznej na rzecz osób starszych. Osoby starsze korzystające z niego na ogólnych zasadach, posiadając analogiczne uprawnienia do korzystania ze świadczeń jak inne grupy społeczne.

System ubezpieczeń społecznych stosuje podejście zachęcające do wydłużania aktywności zawodowej, poprzez wprowadzenie formuły naliczania wysokości emerytalnego sprzyjającej odkładaniu momentu przejścia na emeryturę. Z jednej strony bowiem przedłużenie okresu aktywności zawodowej oznacza powiększanie gromadzonego na indywidualnym koncie ubezpieczonego kapitału. W konsekwencji świadczenie emerytalne będzie rosło, co powinno wpływać na zachowania ubezpieczonych w zakresie kontynuowania aktywności zawodowej.

Świadczenia opiekuńcze, których beneficjentami są m.in. osoby starsze

Do świadczeń tych zaliczamy zasiłek pielęgnacyjny przyznawany w celu częściowego pokrycia wydatków wynikających z konieczności zapewnienia opieki i pomocy innej osoby w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji i przyznawany m. in. osobom w wieku powyżej 75 lat oraz świadczenie pielęgnacyjne przyznawane osobom, które nie podejmują lub rezygnują z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej w celu sprawowania opieki nad osobą legitymującą się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności.

Zdrowie

Nieustanny proces starzenia się społeczeństwa wpływa na konieczność podejmowania kroków mających na celu dostosowanie środowiska do zmieniających się warunków demograficznych. Należy przede wszystkim zwrócić szczególną uwagę na rosnące zapotrzebowanie na usługi medyczne, niezadowalający stan zdrowia osób starszych i niepełnosprawnych w Polsce. Niewydolność opieki społecznej i zdrowotnej nad osobami starszymi, system opieki zdrowotnej nie w pełni wychodzący naprzeciw potrzebom seniorów, położenie nacisku na rozwój opieki geriatrycznej wraz z odpowiednią liczbą kadry sprawującej opiekę nad osobami starszymi – to główne wyzwania w obszarze polityki zdrowotnej osób starszych. Trudność sprawia także brak precyzyjnej identyfikacji potrzeb seniorów jak również brak programów profilaktycznych, edukacyjnych i aktywizujących seniorów lub zła ich koordynacja.

Kompleksowe oceny geriatryczne pozwolą na zapewnienie starszym pacjentom lepszej opieki zdrowotnej i na bardziej racjonalne wykorzystanie środków finansowych, które są w dyspozycji podmiotów działających w ochronie zdrowia.

Do kategorii osób o najgorszym stanie zdrowia należą mieszkańcy wsi (71%), kobiety (70%) i osoby po 75 roku życia (69%). Zgłaszane skargi przez te osoby wskazują na wysokie rozpowszechnienie przede wszystkim chorób układu kostno-stawowego, układu krążenia oraz takich zaburzeń jak zaburzenia równowagi, nietrzymanie moczu, zaburzenia pamięci.

Według wskaźników dotyczących korzystania z pomocy lekarskiej osób po 65 r.ż. (dane z badania ogólnopolskiego PolSenior⁶ 96,8% jest zarejestrowanych u lekarza podstawowej opieki zdrowotnej (POZ), 51,6% korzysta z porad lekarza przynajmniej raz na miesiąc, 8,8% ma trudności z rejestracją.

---

⁶ Badanie PolSenior (2011)

Biorąc pod uwagę zaawansowany proces starzenia się społeczeństwa polskiego oraz co za tym idzie zwiększenie wydatków na ochronę zdrowia niezbędne jest zwiększenie potencjału rozszerzenia zakresu opieki geriatrycznej. Rozwój geriatry jest pożądanym ze względów ekonomicznych i etycznych (ułatwienie dostępu do ambulatoryjnych oraz stacjonarnych placówek geriatrycznych).

Ministerstwo Zdrowia prowadzi współpracę z organizacjami pozarządowymi. Wsparcie finansowe zadań publicznych realizowanych przez organizacje pozarządowe odbywa się po przeprowadzeniu procedury konkursowej. Współpraca Ministerstwa Zdrowia z organizacjami pozarządowymi, obejmuje zadania z zakresu ochrony i promocji zdrowia oraz działań na rzecz osób niepełnosprawnych.

Głównymi podstawami tworzenia propozycji zadań publicznych są:
wspieranie celów określonych w zadaniach „Narodowego Programu Zdrowia na lata 2007 – 2015”;

- o wspieranie promocji i ochrony zdrowia;
- o wytyczne w sprawie priorytetów zdrowotnych.

W 2012 roku planowane jest zlecenie do realizacji organizacjom pozarządowym zadania publicznego dotyczącego tematyki związanej z *edukacją osób starszych w zakresie promocji zdrowego i aktywnego stylu życia, w tym również rozwijania wolontariatu wśród tej grupy społeczeństwa*. Przewidywany okres jego realizacji to maj – grudzień 2012 rok.

Ministerstwo Zdrowia przewiduje w 2012 roku podjęcie działań, które będą pośrednio ukierunkowane na rzecz osób starszych i ich rodzin, poprzez podniesienie jakości opieki geriatrycznej. Planowane jest uruchomienie w ramach Programu Operacyjnego *Kapitał Ludzki* nowego projektu systemowego pn. „*Wsparcie systemu kształcenia ustawicznego personelu medycznego w zakresie opieki geriatrycznej*”. Przedmiotowy projekt jest odpowiedzią na zmiany demograficzne zachodzące w polskim społeczeństwie (starzenie się społeczeństwa) oraz niewystarczającą liczbę personelu medycznego wyspecjalizowanego w opiece nad osobami w podeszłym wieku. W wyniku przeprowadzonych konsultacji, będących częścią działań projektowych, podjęto decyzję o wsparciu działań edukacyjnych ukierunkowanych na takie grupy zawodowe jak: lekarze medycyny rodzinnej, pielęgniarki, fizjoterapeuci, terapeuci środowiskowi, opiekunowie medyczni. W ramach przedmiotowego projektu sfinansowane zostaną szkolenia dla pracowników medycznych w zakresie opieki geriatrycznej, jak również zostaną podjęte działania mające na celu zintegrowanie systemu tej opieki w Polsce. Podstawowe założenia projektu obejmują:

- przeszkolenie 2000 lekarzy medycyny rodzinnej w zakresie opieki geriatrycznej;
- przeszkolenie 2000 pielęgniarek w ramach kursów specjalistycznych dot. opieki geriatrycznej;
- przeszkolenie 1000 fizjoterapeutów w zakresie opieki geriatrycznej;
- przeszkolenie 200 opiekunów medycznych w zakresie opieki geriatrycznej;
- przeszkolenie 200 terapeutów środowiskowych w zakresie opieki geriatrycznej;

- przeprowadzenie badania ewaluacyjnego poświęconego opiece geriatrycznej w Polsce. Szacunkowa wartość projektu wynosi 20-25 milionów złotych, a przewidywany okres jego realizacji to styczeń 2012 – czerwiec 2015.

System podatkowy

W ramach polityki podatkowej państwa w zakresie zryczałtowanego podatku dochodowego obowiązuje obniżenie stawki podatku o 20% dla osób powyżej 60 roku życia oraz zwolnienie z podatku dochodowego od świadczeń otrzymywanych przez emerytów i rencistów od zakładu pracy, w którym są lub byli oni zatrudnieni (natomiast powyżej kwoty 2.280 zł wysokość podatku zostaje zmniejszona do 10%).

Edukacja i uczenie się przez całe życie

W zakresie rozwiązań edukacyjnych ważne jest podkreślenie roli Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego oraz Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego. Ponadto na poziomie unijnym istotna jest także inicjatywa pn. Europejskie Ramy Kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie.

Wyzwaniem w stosunku do osób starszych - najslabiej wykształconej grupy osób, pozostaje wypromowanie różnych form uczenia się dla:

- możliwie jak najdłuższego podtrzymania aktywności zawodowej i społecznej, a także zaspokojenia chęci bycia potrzebnym i utrzymania kontaktów społecznych
- lepszego zaspokojenia potrzeb dnia codziennego tej grupy osób, która ma obniżoną sprawność fizyczną oraz potrzebuje opieki i pomocy – w taki sposób który może się przyczynić do odciążenia w tym aspekcie tradycyjnych instytucji systemu ochrony zdrowia i pomocy społecznej.

Osiągnięcie istotnej przemiany w zakresie innowacyjnej, zrównoważonej gospodarki, nauki, wysokiej jakości szkolnictwa wyższego, nowoczesnej administracji publicznej oraz budowy społeczeństwa informacyjnego i obywatelskiego wymaga rozszerzenia na dużą skalę oraz połączenia z procesem „uczenia się przez całe życie” (Life Long Learning-LLL).

W zakresie rozwiązań edukacyjnych ważne jest podkreślenie roli i potrzeby wdrażania:

- odnowionej europejskiej agendy w zakresie uczenia się dorosłych, w tym priorytetów proponowanym państwom członkowskim na okres 2012-2014,
- nowego podejścia do nadawania i używania kwalifikacji, zwłaszcza przez osoby mające gorszą pozycję na rynku pracy, w tym osoby starsze, uzgodnionego w UE w ramach polityki edukacyjnej opartej na efektach uczenia się i założeń *Europejskich Ram Kwalifikacji*,
- nowych, krajowych dokumentów strategicznych (*Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego*, *Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego* oraz dodatkowego dokumentu strategicznego wynikającego ze zobowiązań przyjętych w UE – *Perspektywa uczenia się przez całe życie*).

Szczególnie ważne jest promowanie polityki uczenia się przez całe życie (*lifelong, lifewide learning* - LLL), w tym promowanie nowego podejścia do edukacji (kształcenia i szkolenia), jako działania publicznego sprzyjającego takiemu uczeniu się. Uczenia się przez całe życie, nie należy łączyć jedynie z ofertą edukacji formalnej. Istnieje duży, wciąż niewykorzystywany potencjał edukacji pozaformalnej i uczenia się nieformalnego, który nie jest w Polsce wystarczająco doceniany, ani nawet dostrzegany. Identyfikacja i docenianie tego obszaru uczenia się będzie jednym z głównych zadań polityki LLL w Polsce. W odniesieniu do nietradycyjnego nabywania i używania kwalifikacji przez osoby mające słabszą pozycję na rynku pracy istotne będzie upowszechnianie wiedzy o europejskich i krajowych ramach kwalifikacji.

Wyzwaniem w stosunku do osób starszych, w której jest wiele słabo wykształconych osób, pozostaje wypromowanie różnych form uczenia się dla:

- rozwoju kompetencji kluczowych, zwłaszcza w zakresie umożliwiającym szersze włączenie w uczenie się na odległość oraz korzystanie z nowego rodzaju usług w wielu zakresach (zdrowia, kultury, informacji o rynku pracy, pomocy społecznej, pomocy prawnej, tworzenia nowych społeczności, itp.) opartych na nowoczesnych technologiach informacyjno-komunikacyjnych,
- rozwoju osobistego i własnych zainteresowań w różnych zakresach,
- utrzymania możliwie najdłużej aktywności zawodowej,
- praktycznych zastosowań efektów uczenia się w życiu codziennym starszych osób (m.in. ważnych dla odciążenia tradycyjnych instytucji odpowiadających na potrzeby tych osób).

Zgodnie z zasadami polityki LLL ważny jest nie tylko udział osób starszych w uczeniu się, ale także identyfikacja i przekazywanie doświadczenia życiowego i kompetencji osób starszych młodszym pokoleniom (ważne jest też to, że ucząc innych sami uczymy się skutecznie). Jednym z najbardziej naturalnych kierunków takiej polityki jest wykorzystanie potencjału osób starszych w ramach edukacji pozaformalnej wspierającej wybrane zadania instytucji wczesnej opieki i edukacji nad dzieckiem (krótkie zajęcia z dziećmi, wspomaganie indywidualizacji pracy z dziećmi, pomoc opiekuńcza i wychowawcza rodzicom, inicjatywy sąsiedzkie, pobudzanie i integrowanie społeczności lokalnej w kwestiach ważnych dla wychowania małych dzieci, inicjowanie samopomocy środowiskowej na rzecz wychowywania małych dzieci, organizowanie lokalnych lobby na rzecz rozwiązań sprzyjających rozwojowi małych dzieci, udział w szkoleniach rodziców, a nawet szkoleniach kadr pedagogicznych, zwłaszcza w kwestiach odnoszących się do rodziców). Podobnie, w ramach innowacyjnych projektów rozwoju edukacji pozaformalnej, może być przekazywane doświadczenie osób starszych na rzecz innych pokoleń.

Istotną rolę w innowacyjnym podejściu do uczenia się starszych osób i wykorzystania ich potencjału na uczenia młodszych pokoleń może odgrywać unijny program „Uczenie się przez całe życie”, a zwłaszcza dwa z wchodzących w jego skład programów sektorowych:

- program Leonardo da Vinci, który wspiera edukację zawodową również osób 50+ oraz tworzenie strategii zarządzania wiekiem w miejscu pracy,

- program Grundtvig, który dofinansowuje szereg działań skierowanych do osób starszych w obszarze edukacji niezawodowej, w tym uczenie się seniorów korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnych, języków obcych oraz uczenie się poprzez wolontariat; jedna z akcji programu Grundtvig skierowana jest tylko i wyłącznie do osób 50+, a w innych akcjach Polska wyznacza krajowe priorytety umożliwiające przyznawanie dofinansowania większej liczbie działań edukacyjnych skierowanych do seniorów.

Uniwersytety Trzeciego Wieku

Ważną rolę w uczeniu się osób starszych w Polsce odgrywają Uniwersytety Trzeciego Wieku (UTW), działające głównie w formie placówek przyuczelnianych lub stowarzyszeń. Środowisko Uniwersytetów Trzeciego Wieku jest aktywne w promowaniu nie tylko uczenia się seniorów, ale też wykorzystania ich potencjału we współpracy z młodszymi pokoleniami. Dla szerszego rozwoju tego ruchu także ważne jest innowacyjne podejście – ukierunkowane nie tyle na samą grupę starszych osób, co na stały kontakt tych osób z młodszymi pokoleniami (Uniwersytet Trzeciego Wieku może np. inicjować, wspierać, badać i monitorować efekty zaangażowania starszych osób we wczesną edukację). Ponadto, należy inicjować zaangażowanie starszych osób nie tylko w wydzieloną działalność uczelni (w placówkach przyuczelnianych) lub jej kadry (w stowarzyszeniach na rzecz kształcenia starszych osób), ale także w jej pełne spektrum działalności dydaktycznej. Dla przyszłości kształcenia wyższego ważne jest wspieranie elastycznego podejścia do kształcenia osób dorosłych w każdym wieku w ramach standardów kreowanych obecnie w pracach nad krajowymi ramami kwalifikacji.

Rok 2012 Rokiem UTW

Istotną rolę odgrywa także prowadzony przez Ogólnopolską Federację Stowarzyszeń Uniwersytetów Trzeciego Wieku projekt pn. „Rok 2012 – Rokiem Uniwersytetów Trzeciego Wieku”. Projekt ten obejmuje kompleksowe działania o charakterze ogólnopolskim i regionalnym, w oparciu o sieć UTW w całym kraju. Potencjał UTW aktualnie to ponad 350 placówek, działających w różnych formach organizacyjno – prawnych takich jak : UTW w uczelniach wyższych , UTW jako organizacje pozarządowe – stowarzyszenia i fundacje oraz UTW w jednostkach organizacyjnych samorządu lokalnego. Ponad 100 tyś aktywnych osób starszych uczestniczy, w całym roku akademickim – od października do czerwca – w zajęciach edukacyjno – aktywizujących i integrujących starsze pokolenie.

Rozwój UTW jest szczególnie zauważalny w ostatnim dziesięcioleciu, co sprawia, że w każdym roku powstają nowe UTW.

W dniu 9 maja w Pałacu Prezydenckim pani Prezydentowa Anna Komorowska ogłosiła uroczyste objęcie patronatu nad Rokiem 2012 – Rokiem UTW w Polsce.

Infrastruktura

Na poziomie rozwiązań infrastrukturalnych ważne są działania prowadzące do ograniczania zjawiska wykluczenia cyfrowego, które ściśle koreluje z brakiem aktywności osób starszych i

ich wykluczeniem społecznym. Wykluczenie cyfrowe oznacza zarówno brak fizycznego dostępu do nowych technologii, jak również brak umiejętności korzystania z ich możliwości. Nie ulega wątpliwości, że we współczesnym świecie technologie informacyjno – komunikacyjne („TIK”) stanowią ważny środek działalności gospodarczej i społecznej. Obecnie wykonywanie większości zawodów wymaga umiejętności posługiwania się komputerem oraz Internetem. Nowoczesne technologie mają znacznie również w sferze życia towarzyskiego i kulturalnego. Szersze zastosowanie TIK wpływa na poprawę codziennego życia obywateli i przedsiębiorstw, na wzrost gospodarczy oraz wzrost innowacyjności. Najczęściej przyczyną braku korzystania z dobrodziejstw TIK nie jest wcale brak fizycznej jego dostępności, ale brak wiedzy o tym, jakie możliwości oferuje komputer i Internet. Poza tym należy zwrócić również uwagę na bariery psychologiczne towarzyszące wprowadzaniu TIK, objawiające się strachem przed ich stosowaniem, a także brakiem motywacji do pogłębiania wiedzy w tym zakresie. Należy podkreślić, że korzystanie z TIK powinno być powszechną kompetencją Polaków, w szczególności dotyczy to Polaków po 50 roku życia. Podtrzymanie aktywności zawodowej i społecznej jest zależne w dużej mierze od umiejętności posługiwania się komputerem oraz Internetem, a jak wynika z raportu „Między alienacją a adaptacją. Polacy w wieku 50+ wobec Internetu” spośród niespełna 13 mln obywateli po pięćdziesiątce ponad 10 mln (78%) nie korzysta z Internetu. Prawie co piąty Polak po pięćdziesiątce, który nim się nie posługuje, jednocześnie twierdzi że wydaje mu się to zbyt skomplikowane. Z tego względu należy szczególnie pamiętać o stwarzaniu i upowszechnianiu oferty edukacyjnej dla tej grupy społecznej.

Ministerstwo Infrastruktury realizuje „Projekt systemowy - działań na rzecz rozwoju szerokopasmowego dostępu do Internetu” (dalej „Projekt”), który został opracowany w ramach Działania 8.3 Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka 2007-2013. Jednym z zasadniczych celów realizacji wskazanego wyżej Projektu jest przeciwdziałanie zjawisku wykluczenia cyfrowego, w ramach którego prowadzone będą między innymi działania promocyjno-informacyjne na rzecz przeciwdziałania temu zjawisku oraz na rzecz rozwoju społeczeństwa informacyjnego takie jak:

- organizacja kampanii promocyjno-informacyjnych prowadzonych różnymi kanałami medialnymi (tradycyjnymi, elektronicznymi, lokalizacja tematyki w wydarzeniach ogólnopolskich i lokalnych);
- opracowanie programu działań podnoszących kompetencje cyfrowe osób wykluczonych cyfrowo, adresowanego szczególnie do osób dorosłych oraz mieszkańców wsi i małych miast.

Do realizacji przedmiotowego Projektu w dniu 31 sierpnia 2011 r. Minister Infrastruktury w otwartym konkursie wybrał Partnera – Stowarzyszenie „Miasta w Internecie”, który zostanie zobowiązany między innymi do:

- 1) opracowania metodyk szkoleniowych w zakresie edukacji cyfrowej,
- 2) przeprowadzenia rekrutacji beneficjentów Projektu, w tym wyłonienia i przeszkolenia minimum 2600 lokalnych liderów kompetencji cyfrowych,
- 3) przygotowania i realizacji w ramach Projektu szkoleń e-learningowych,
- 4) wdrożenia portalu edukacji cyfrowej wraz z modułem e-learningu,

- 5) organizacji ogólnopolskich i regionalnych konferencji oraz zagranicznych wizyt studyjnych,
- 6) promocyjno-informacyjnych działań na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu i rozwoju społeczeństwa informacyjnego, w tym:
  - a) zorganizowania i przeprowadzenia różnymi kanałami kampanii promocyjno-informacyjnych;
  - b) organizacji programu działań podnoszących kompetencje cyfrowe osób wykluczonych cyfrowo, adresowanego szczególnie do osób dorosłych oraz mieszkańców wsi i małych miast;
  - c) przeprowadzenia badań społecznych i analiz w zakresie kompetencji cyfrowych;
  - d) opracowania publikacji nt. edukacji cyfrowej;
  - e) przygotowania filmów i gry edukacyjnej nt. przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu.

Ponadto, należy wspomnieć o opracowywanym przez Ministerstwo Infrastruktury „Narodowym Planie Szerokopasmowym” (dalej „NPS”), który będzie dokumentem strategicznym w zakresie rozwoju Internetu szerokopasmowego w Polsce do roku 2020. Niniejszy dokument będzie uwzględniał również zmiany społeczne wywołane ewolucją w sposobie komunikowania się oraz sposobie dostępu do informacji wynikające z faktu, iż Internet staje się najważniejszym narzędziem konsumpcji treści. Jednym z zadań, które stoją u podstaw NPS, jest stworzenie wszystkim Polakom równych szans oraz bezpiecznych warunków do korzystania z możliwości jakie dają nowoczesne osiągnięcia w dziedzinie komunikacji. Wśród działań planowanych w ramach NPS znajduje się „Popularyzacja szerokopasmowego Internetu wśród społeczności lokalnych”. Poprzez wskazanie korzyści płynących z posiadania szerokopasmowego dostępu do Internetu, planuje się wzrost popytu na usługi dostępu do szerokopasmowego Internetu. Powyższe działania pomogą również w walce ze zjawiskiem wykluczenia cyfrowego występującego w szczególności wśród grupy społecznej 50+.

Ponadto przy kształtowaniu przestrzeni miejskiej należy więcej uwagi poświęcać stworzeniu przyjaznych, bezpiecznych warunków dla pieszych. Jeżeli chodzi o pieszych, to w 2010 roku najliczniejszą grupę, rannych w wypadkach drogowych na terenie zabudowanym stanowią osoby najstarsze w wieku 65+.⁷

Turystyka

---

⁷ Zagrożenie pieszych w Polsce jest bardzo wysokie (49 zabitych pieszych na 1 mln mieszkańców) i znacznie wyższe niż w krajach UE. Bardzo niebezpieczna dla pieszych jest ciemność, zmrok – zagrożenie to dotyczy głównie osób w wieku średnim (45-64 lat) i starszym (64+)

Jeśli chodzi o rowerzystów - ofiary wypadków drogowych według płci i wieku w Polsce w 2010r, to statystyka wygląda następująco: Najliczniejszą grupą zabitych są starsi mężczyźni w wieku 60+ (40% zabitych). Również wskaźnik zabitych rowerzystów na 1 mln mieszkańców jest najwyższy dla mężczyzn w wieku 60+.

Turystyka rozumiana jako siła społeczna odgrywa we współczesnym świecie ogromną rolę. Przynosi korzyści zarówno pojedynczym jednostkom, społeczeństwu, gospodarce jak i środowisku. Wśród korzyści indywidualnych najczęściej wymienia się: odnowę fizyczną, poprawę zdrowia psychicznego, możliwość interakcji społecznej, poszerzenie horyzontów, rozwój niezależności, budowanie relacji w obrębie rodziny, przełamywanie izolacji społecznej, wzrost pewności siebie, zmianę perspektyw, ucieczkę od rutyny i okazję do refleksji. Bardzo ważna jest także możliwość uczenia się oraz budowanie kapitału rodzinnego i społecznego. Z tego też względu turystyka w znaczący sposób wpisuje się w zagospodarowanie czasu wolnego osób starszych, odnowę ich sił psychofizycznych i budowę solidarności międzypokoleniowej.

Potrzebę podjęcia działań na rzecz wzrostu dostępności do usług turystycznych m. in. osób starszych zapisano w rządowym dokumencie programowym dla rozwoju turystyki w Polsce, jakim są „Kierunki rozwoju turystyki do 2015 roku”, przyjęte przez Radę Ministrów 26 września 2008 r. na wniosek Ministra Sportu i Turystyki. Zadanie w pełnym brzmieniu: „Projekty działań na rzecz zwiększenia udziału Polaków w turystyce krajowej, w szczególności na rzecz wzrostu dostępności usług dla dzieci i młodzieży, osób niepełnosprawnych, osób starszych oraz rodzin” jest przedmiotem prac Międzyresortowego Zespołu do spraw koordynacji zadań Rządu określonych w „Kierunkach...”.

W ramach realizacji tego zadania Ministerstwo Sportu i Turystyki m.in. włączyło się aktywnie w realizację inicjatywy Komisji Europejskiej w zakresie turystyki społecznej, jakim jest Działanie Przygotowawcze CALYPSO – System Wymian Turystycznych w Europie.⁸

W ramach realizacji projektu Polska zleciła w II poł. 2011 r. wykonanie analizy profilu segmentu seniorów. Na zlecenie Ministerstwa Sportu i Turystyki wykonano badanie „Preferencje osób starszych, dotyczące wyjazdów turystycznych”. Badanie zrealizowano na reprezentatywnej grupie 1067 mieszkańców Polski powyżej 55 roku życia (z uwzględnieniem podziału na płeć, miejsce zamieszkania, wykształcenie i poziom dochodów oraz preferencji dotyczących celu wyjazdu, preferowanego rodzaju zakwaterowania, rodzaju aktywności podczas wyjazdu, rodzaju transportu, terminów wyjazdu oraz wielkości wsparcia wyjazdu). Z badania wynika, iż w 2012 roku na zamiar wyjazdu turystycznego wskazało 27 % badanych, z czego 10 % na wyjazd w kraju, 9% w kraju za granicę oraz 8% na wyjazd za granicę.

Zakłada się, że w wyniku realizacji międzynarodowej wymiany turystycznej seniorzy będą mieli możliwość podróżowania w przystępnej cenie i w odpowiednich warunkach. Uczestnictwo w EST będzie podnosiło poziom ich aktywności i uczestnictwa w życiu

---

⁸ W obrębie CALYPSO Ministerstwo Sportu i Turystyki wspólnie z SEGITTUR z Hiszpanii oraz Fundacją INATEL z Portugalii realizuje pilotażowy projekt pod nazwą European Senior Travellers (EST). Celem projektu jest wymiana seniorów pomiędzy Portugalią, Hiszpanią i Polską. Wypracowany model będzie początkiem dla przyszłych wymian międzynarodowych osób starszych między wszystkimi państwami członkowskimi UE, które dobrowolnie będą chciały dołączyć do tej inicjatywy, nie wykluczając możliwości przenoszenia modelu również na inne grupy docelowe turystyki społecznej (ludzi młodych, rodzin w trudnej sytuacji, osób niepełnosprawnych). Projekt European Senior Travellers (EST) zostanie zrealizowany w ciągu 11 miesięcy: 1 marca 2011 r. – 31 stycznia 2012 r.

społecznym, towarzyskim, kulturalnym, co przekładać się będzie na stan psychofizyczny i zapobiegać będzie zjawisku wykluczenia społecznego.

Niezależnie od powyższego, Departament Turystyki Ministerstwa Sportu i Turystyki ogłosił otwarty konkurs ofert na realizację zadań publicznych z zakresu turystyki na rok 2012, w treści którego podkreślił, iż preferowane będą zadania wpisujące się w najważniejsze wydarzenia europejskie i światowe w 2012 r., w tym m.in. Europejski Rok Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej 2012.

Organizacje pozarządowe z sektora turystyki aktywnie włączają się w realizację na rzecz rozwoju turystyki społecznej, w tym wzrostu uczestnictwa w turystyce osób starszych. Przykładem może być Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze. Osoby 50+ stanowią ok. 50% członków Towarzystwa. Działają w klubach specjalistycznych, w 45. klubach emerytów i rencistów, 220. kołach zakładowych i 506. kołach terenowych. Koła te i kluby organizują specjalne imprezy dla osób starszych, m.in. trasy *nordic walking*. Osoby starsze zdobywają odznaki turystyki kwalifikowanej i krajoznawczej – z myślą o nich w roku 1973 utworzono odznakę „Turysty Seniora”.

Generalnie jednak PTTK nie wyodrębnia tej grupy samoistnie, stawiając na integrację i solidarność międzypokoleniową. PTTK uznaje, że właśnie przez tę grupę społeczną można efektywniej realizować program edukacji turystyczno-krajoznawczej młodego pokolenia. Dlatego też w ramach m. in. turystyki rodzinnej realizowane jest działanie „Od dziadziusia do dziadziusia”.

Zarząd Główny PTTK podjął uchwałę w dniu 16 października 2010 r. w sprawie ustanowienia roku 2011 Rokiem Turystyki Rodzinnej PTTK. W dzisiejszych czasach, kiedy coraz częściej mówi się o kryzysie wartości, ta forma turystyki nabiera wyjątkowego znaczenia, stanowiąc świetną okazję do budowania rodzinnych więzi i umacniania wzajemnej bliskości międzypokoleniowej. W ramach Roku Turystyki Rodzinnej Zarząd Główny PTTK ogłosił i przeprowadził Ogólnopolski Konkurs "Turystyczna Rodzinka". Na podstawie uchwały Zarządu Głównego z dnia 22 października 2011 r. Konkurs ten będzie realizowany się także w roku 2012 i latach następnych.

Także inne organizacje pozarządowe jak np. Ludowe Zespoły Sportowe czy Stowarzyszenie Zarządców Obiektów Rekreacyjno-Turystycznych realizując zadania z zakresu turystyki społecznej przygotowują oferty także dla osób starszych, w tym także niepełnosprawnych. Należy zakładać, że praktyka ta będzie kontynuowana także w roku 2012. Podkreślić też należy, że oferty kierowane do wybranych grup społecznych, w tym osób starszych są z reguły tańsze, co zwiększa możliwość ich udziału w turystyce i wypoczynku

Sport

Potencjał sportu, jako narzędzia polityki społecznej jest coraz częściej przywoływany, tak przez socjologów, jak i polityków. Podkreśla się też znaczenie sportu dla promocji zdrowego trybu życia, jako narzędzia w walce z otyłością oraz elementem przeciwdziałania siedzącemu trybowi życia. We współczesnych społeczeństwach sport jest jedną z ważniejszych, dynamicznie rozwijających się wartości kulturowych, wpływających na rozwój osobowościowy człowieka oraz poprawę jego zdrowia i jakość życia. Sport jest istotnym

elementem kształcenia formalnego i nieformalnego oraz aktywizacji społecznej obywateli, przez co wzmacnia kapitał ludzki.

Ze względu na rosnący odsetek osób starszych w Europie, w tym w Polsce coraz ważniejsze staje się wspieranie idei starzenia się w zdrowiu. Jest to istotne nie tylko dla zwiększenia udziału osób starszych w rynku pracy i umożliwienia im utrzymania dłuższej aktywności w społeczeństwie, ale także przyczynia się do poprawy indywidualnej jakości ich życia i zmniejszenia obciążeń systemów opieki zdrowotnej i socjalnej.

Istnieje coraz więcej dowodów wskazujących, jak ważna jest aktywność fizyczna wśród osób starszych. Pomimo, że u osób starzejących się stan zdrowia może być, w dużej mierze, wynikiem stylu życia prowadzonego w okresie dorosłości, lub młodości, to poziom aktywności fizycznej osób starszych stanowi istotny czynnik określający zdolności do prowadzenia samodzielnego życia. Pozytywne efekty regularnej aktywności fizycznej obejmują zarówno psychiczne (zadowolenie z życia), jak i fizyczne, fizjologiczne oraz społeczne aspekty życia.

Sprawność fizyczna starszego człowieka decyduje o jakości jego życia, umożliwia mu utrzymanie kontaktów społecznych, dalszy rozwój i akceptację środowiska. Aktywność fizyczna, poza pozytywnym wpływem na biologiczną stronę procesów starzenia się organizmu, sprzyja aktywności społecznej oraz mobilizacji, przeciwdziałając izolacji i wykluczeniu ze społeczeństwa. Ważne zatem jest podnoszenie świadomości ogółu populacji w zakresie promocji zdrowego stylu życia oraz znaczenia aktywności fizycznej dla starzenia się w dobrej kondycji psychofizycznej i akceptacji. Mając na uwadze kształtowanie zdrowego stylu życia poprzez promocję i edukację oraz wzrost poziomu aktywności fizycznej seniorów Ministerstwo Sportu i Turystyki w ramach działań z zakresu „popularyzacji i wspierania rozwoju sportu dla wszystkich” działania realizowane we współpracy z jednostkami samorządu terytorialnego oraz organizacje pozarządowe traktuje jako priorytetowe.

Kultura

W ramach Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego realizacja celów, priorytetów i kierunków działań uwzględnia m.in. zasadę spójności społecznej, więzi społecznych i solidarności społecznej. Działania skierowane do osób dojrzałych i starszych są również w szczególności uwzględnione w Celu operacyjnym 1. *Kształtowanie postaw sprzyjających kooperatywności, kreatywności oraz komunikacji*, w kierunku: 1.2.2. *Rozwój kompetencji medialnych w uczeniu się innym niż formalne, szczególnie wśród osób w wieku 50+ i na obszarach wiejskich.*

Kolejnym działaniem podjętym przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego jest Program *Dom Kultury+* (inicjatywa została podjęta w 2010 roku, obecnie trwa program pilotażowy realizowany przez Narodowe Centrum Kultury).

Celem strategicznym programu jest poprawa dostępu do kultury oraz uczestnictwa w kulturze na terenach wiejskich, wiejsko-miejskich i miejskich (w gminach do 20 tys. mieszkańców). Koncepcja jego realizacji zakłada zainicjowanie procesu przemian domów kultury w Polsce w nowoczesne centra kultury lokalnej, które aktywnie animują życie kulturalne społeczności

lokalnych, kształcą postawy aktywnego uczestnictwa w kulturze, a w swoich działaniach uwzględniają różne grupy odbiorców (osoby starsze, osoby niepełnosprawne, dzieci z rodzin patologicznych, osoby ze środowisk wykluczonych społecznie i ekonomicznie). W lipcu 2011 r. uruchomiony został II priorytet programu, w ramach którego dofinansowywanie uzyskały m.in. projekty edukacyjne służące wspieraniu działań międzypokoleniowych opartych na współdziałaniu i tolerancji, pielęgnacji tradycji oraz kultury regionu, przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu i jego skutkom. Rola osób starszych w tych działaniach, szczególnie w małych miejscowościach, w których widoczne jest starzenie się społeczeństwa, stanowi istotny aspekt. Seniorzy mogą być zarówno odbiorcami, uczestnikami projektów (aktywizacja osób starszych), jak i ich realizatorami (wolontariat osób starszych).

Dodatkowo, poprzez program Ministra „Edukacja kulturalna i diagnoza kultury”, priorytet 1. Edukacja kulturalna wspierane są projekty, ukierunkowane na integrację międzypokoleniową oraz aktywizację osób starszych. Regulamin priorytetu „Edukacja kulturalna” wśród rodzajów kwalifikujących się zadań wymienia zadania integracyjne, oparte na współdziałaniu przedstawicieli różnych grup wiekowych i różnych środowisk” a nadsyłane do programu aplikacje oceniane są m.in. według kryteriów społecznych, które premiuje projekty wyrównujące szanse w dostępie do kultury, przeciwdziałające wszelkim formom wykluczenia społecznego oraz angażujące przedstawicieli różnych środowisk, narażonych na izolację społeczną, w tym także seniorów. W związku ze specyfiką programu dotowane przedsięwzięcia skupiają się na rozwoju aktywności twórczej seniorów poprzez zaproszenie ich do uczestnictwa w różnorodnych interaktywnych zajęciach artystycznych, nierzadko zakładających współdziałanie z młodymi ludźmi. Dofinansowane projekty promują także osiągnięcia twórcze seniorów, wspomagają rozwój ich kreatywności oraz podnoszą jakość życia.

Ponadto MKiDN dofinansowuje nowatorski, największy w Polsce interdyscyplinarny festiwal artystyczny Uniwersytetów III Wieku (w Polsce jest ich ok. 200) pn. *Międzynarodowe Juwenalia III Wieku*, służący spotkaniu i integracji seniorskiego ruchu artystycznego z różnych państw. Co roku, jak szacują organizatorzy – Fundacja AVE w Warszawie, w imprezie bierze udział ok. 2000 osób z Polski i innych krajów europejskich.

W przyszłorocznej edycji priorytetu 1 „Edukacja kulturalna” w programie pn. Edukacja kulturalna i diagnoza kultury zostanie zachowana zasada wspierania działań, których celem jest przeciwdziałanie społecznej czy kulturalnej izolacji, a tym samym z dofinansowania ze środków MKiDN będą mogli skorzystać realizatorzy projektów adresowanych do seniorów oraz służących integracji międzypokoleniowej.

Oprócz działań samego Ministerstwa różnorodne programy artystyczne i edukacyjne adresowane do osób starszych realizowane są przez narodowe instytucje kultury (dla których Minister KiDN jest organizatorem) w ramach zadań statutowych. Taką stałą działalność finansowaną w ramach dotacji podmiotowej aktualnie prowadzą niemal wszystkie narodowe placówki - teatry, instytucje muzyczne, galerie i centra sztuki.

Przykładem może być wieloletni comiesięczny projekt „Zachęty” Narodowej Galerii Sztuki pn. „Patrzyć/zobaczyć” realizowany wspólnie przez 2 historyczki sztuki - seniorkę i juniorkę - czyli byłą i aktualną kuratorkę wystaw tej instytucji. Zwraca on uwagę bardzo ciekawą

formułą poznawania sztuki współczesnej poprzez pryzmat pokoleniowy. Innym przykładem jest nowopowstały Instytut Muzyki i Tańca w Warszawie, który w celu uzyskania wartościowej pozycji programowej przeprowadził specjalny konkurs na projekt warsztatów dla osób starszych. Szeroki wachlarz propozycji oferuje również Centrum Sztuki Współczesnej Zamek Ujazdowski w Warszawie w ramach Laboratorium Edukacji Twórczej - wieloelementowego, kompleksowego programu edukacyjnego realizowanego, m.in. we współpracy z uniwersytetami 3 wieku, klubami seniora itd. Takie projekt LET jak „Muzeum bez ścian”, „Muzeum otwarte”, „Sztuka współczesna – instrukcja obsługi ” promujące uczestnictwo w sztuce współczesnej są adresowane głównie do tej grupy wiekowej.

Szczególną wartością działań animacyjnych i twórczych realizowanych przez podległe instytucje jest ich uniwersalny charakter wyrażający się w równoczesnym angażowaniu różnych grup wiekowych, tak by nie tworzyć wiekowego getta. Przy ich realizacji instytucje współpracują z wieloma organizacjami pozarządowymi zrzeszającymi osoby w wieku 60+.

Ponadto placówki podległe MKiDN często stosują zniżki dla seniorów na bilety wstępu. Instytucje wystawiennicze praktykują także zasadę 1 wolnego dnia bez opłat za zwiedzanie, z czego szeroko korzystają osoby starsze.

Wolontariat

MPiPS jako Krajowy Organ Koordynujący Europejski Rok Wolontariatu Propagujący Aktywność Obywatelską 2011 w ramach realizacji Krajowego Planu Działania podjęło szereg działań mających na celu zarówno popularyzację wolontariatu wśród osób dojrzałych, jak również promocję aktywności już działających seniorów – wolontariuszy.

Osoby starsze tradycyjnie postrzegane są jako beneficjenci działań wolontariackich, można jednak zauważyć pewną zmianę w sposobie myślenia o seniorach i ich zaangażowaniu w wolontariat. Coraz większą uwagę zwraca się na potencjał, jakim dysponują osoby starsze – ich doświadczenie, wolny czas, a także życiową mądrość. W związku z tym, seniorzy mają coraz więcej możliwości do działania jako wolontariusze, a nie jedynie do korzystania z pracy innych.

W projektowaniu i realizacji wspomnianych działań uwzględniono wyniki badań dotyczących aktualnego poziomu zaangażowania osób starszych w wolontariat.

Badania wolontariatu w Polsce za rok 2010 przeprowadzone przez Stowarzyszenie Klon/Jawor wskazują, że w wolontariat angażuje się ok. 16% Polaków, z czego jedynie 10 % stanowią osoby powyżej 55 roku życia. Ważną informacją jest, że tylko 7% emerytów i rencistów działa w charakterze wolontariuszy. Jako główny powód braku aktywności wolontariackiej osoby dojrzałe po 55 roku życia wskazują przede wszystkim, że nie są zdolne fizycznie do zaangażowania się w jakąkolwiek pomoc (17%).

Ważnych informacji dostarczają także wyniki badania przeprowadzonego w Polsce w 2006 roku w ramach programu „Same plusy. Wolontariat 50+”. Badanie to miało na celu poznanie motywacji, obaw i dostrzeganych korzyści z wolontariatu przez osoby powyżej 50 roku życia, jak również zdobycie wiedzy na temat tego, jak organizacje postrzegają swoje możliwości jeśli chodzi o współpracę ze starszymi wolontariuszami. W badaniu udział wzięło 300 osób w wieku 50+ oraz 70 organizacji i instytucji. Okazuje się, że badani zazwyczaj postrzegali

wolontariat jako ofertę dla ludzi młodych – respondenci w wielu przypadkach nie byli świadomi, że wolontariuszami mogą być też ludzie starsi. W sumie ponad 83% badanych spotkało się z terminem „wolontariat”, lecz nie dla wszystkich termin ten jest zrozumiały. W opinii przedstawicieli instytucji i organizacji, które współpracują lub współpracowały z wolontariuszami – seniorami, osoby te są odpowiedzialne, cierpliwe, obowiązkowe, dyspozycyjne, wrażliwe oraz posiadają doświadczenie życiowe. Wśród organizacji, które nie współpracują z wolontariuszami 50+, głównym powodem takiego stanu rzeczy jest brak chętnych w tym wieku wśród zgłaszających się wolontariuszy (47,5%). Wyniki badania pokazują, że organizacje są otwarte na podejmowanie współpracy z wolontariuszami w starszym wieku, należy jednak podjąć odpowiednie środki, by zachęcić seniorów do angażowania się w działania wolontariackie.

W kontekście wspomnianej diagnozy w ramach Europejskiego Roku Wolontariatu w Polsce zaplanowano i zrealizowano szereg działań uwzględniających obszar wolontariatu osób starszych. Należy podkreślić, że głównymi grupami docelowymi działań komunikacyjnych były osoby starsze oraz młodzież. Jest to szczególnie ważne w kontekście ER2012, którego integralnym elementem są również działania na rzecz solidarności między pokoleniowej.

W celu wzmocnienia systemowego podejścia do wolontariatu została opracowana *Długofalowa polityka rozwoju wolontariatu w Polsce*, zawierająca wytyczne i rekomendacje, które mają być brane pod uwagę w planowaniu polityk publicznych w następnych dwudziestu latach. Dokument ten został przygotowany z uwzględnieniem prawa krajowego i wspólnotowego, dostępnych wyników badań oraz dokumentów strategicznych, w tym: *Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego na lata 2011 - 2020* oraz raportu *Polska 2030*. W dokumencie określono cele, do których powinno się dążyć w politykach publicznych dla rozwoju wolontariatu.

Na poziomie europejskim z racji sprawowania przez Polskę Przewodnictwa w Radzie UE w drugim półroczu 2011 r., z inicjatywy MPiPS powstał i został przyjęty dokument konkluzji Rady UE o roli wolontariatu w polityce społecznej. W dokumencie tym stwierdzono m.in., że „promowanie wolontariatu może mieć znaczenie dla realizacji inicjatyw w ramach Europejskiego Roku Aktywnego Starzenia się i Solidarności Międzypokoleniowej 2012”, jak również wagę wolontariatu „dla nabywania kompetencji przez osoby starsze, zapewnienia włączenia społecznego tych osób, poprawy ich zdolności oraz dobrobytu, a także dla wykorzystania ich wiedzy, umiejętności i doświadczenia.”

Równe traktowanie

Oprócz wyżej wymienionych obszarów, działalność państwa skupia się równocześnie na działaniach mających na celu przeciwdziałanie dyskryminacji ze względu na wiek. Poszczególne przepisy Kodeksu pracy normują środki ochrony przysługujące poszkodowanemu w przypadku naruszenia tych praw. Kobiety starsze doświadczają mogą tzw. dyskryminacji wielokrotnej, czyli dyskryminacji z powodu wieku oraz płci, a także w określonych przypadkach innych przesłanek. Perspektywa równości płci jest szczególnie istotna przy analizie sytuacji osób 50+ na rynku pracy. Należy też podkreślić, że kwestia rezygnacji z kariery zawodowej z powodu obowiązków opiekuńczych dotyczy przede

wszystkim kobiet z terenów miejskich. Sytuacja kobiet z terenów wiejskich kształtuje się odmiennie, ponieważ więcej osób w tej grupie nigdy nie pracowało zawodowo. Z tego powodu aktywizacja starszych kobiet z terenów wiejskich znacznie odbiega od podobnych działań prowadzonych na terenach miejskich.

Ma to szczególnie znaczenie w Polsce, gdzie tereny wiejskie są terenami starzejącymi się. Seniorzy z terenów wiejskich narażeni są na wielokrotną dyskryminację: z powodu wieku, miejsca zamieszkania, sytuacji materialnej, w przypadku kobiet również z powodu płci. Ich dostęp do oferty edukacyjnej czy działań aktywizujących jest ograniczony. Są zatem grupą, która wymaga działań uwzględniających jej specyficzne potrzeby.

W tym kontekście wspomnieć również należy, że szczególnie kształtuje się sytuacja osób 50+ na rynku pracy. Są one bowiem częściej dotknięte długotrwałym bezrobociem i wymagają z tego powodu odpowiedniego wsparcia i specyficznych metod aktywizacji.

Współpraca z organizacjami pozarządowymi

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej dofinansowuje działania na rzecz osób starszych, realizowane przez podmioty należące do sektora pozarządowego, w otwartym konkursie ofert w ramach Funduszu Inicjatyw Obywatelskich, który w roku 2008 był realizowany w formule programu rządowego, od roku 2009 natomiast - Programu Operacyjnego FIO 2009-2013. W roku 2009 obszar wsparcia zatytułowany *Aktywizacja ludzi starych, integracja międzypokoleniowa* został zaplanowany w ramach Priorytetu III. *Integracja i aktywizacja społeczna. Zabezpieczenie społeczne* (Obszar nr 6). Działania dotyczą w szczególności rozwijania form uczestnictwa seniorów, wzmacniających ich podmiotowość społeczną w środowisku lokalnym, rozwój solidarności międzypokoleniowej, jak również integracji seniorów i młodych, przy wykorzystaniu różnych potencjałów tych dwóch grup społecznych. Projekty powinny w różnych formach stosować zasadę *empowerment* - włączania beneficjentów w działania i decyzje podejmowane w ramach projektów.

1.2. Działania na rzecz osób starszych - wymiar regionalny i lokalny

Na poziomie regionalnym realizowane są zadania, które polegają na wsparciu finansowym (poprzez dotacje i subwencje), działalności organizacji pozarządowych, funkcjonujących w obszarze wspierania aktywności osób starszych. Ponadto można zauważyć rosnące zainteresowanie władz regionalnych (m.in. jednostek samorządowych) sytuacją i zmianami demograficznymi. W tym celu na szczeblu regionalnym prowadzone są szkolenia oraz badania nt. zmian demograficznych.

Najczęściej niepubliczne - instytucjonalne zaplecze dla promowania idei aktywnej starości koncertuje się wokół uniwersytetów trzeciego wieku, klubów seniora, rad seniora czy centrów aktywności seniorów.

Jednostki samorządowe organizują różne formy wsparcia społecznego dla osób starszych, często wspólnie z organizacjami pozarządowymi uczestniczą w projektach

międzynarodowych, pomagających rozwinąć zdolności organizacyjne na rzecz poprawy aktywności osób starszych. Takie działania mają doprowadzić do aktywnego uczestnictwa osób starszych w życiu społeczności lokalnych.

Źródłem finansowania samorządów w zakresie podejmowanych kroków na rzecz osób starszych są środki własne, a także między innymi pochodzące z Europejskiego Funduszu Społecznego. Wiele działań jest realizowanych w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Ważnym elementem projektów realizowanych w ramach PO KL jest wdrażanie strategii zarządzania wiekiem.

1.3. Nowe inicjatywy w obszarze aktywności osób starszych

Główne kierunki, które powinny stanowić podstawę do nowych inicjatyw na rzecz osób starszych to:

- promocja koncepcji wzrostu aktywności osób starszych w rozwiązaniach systemowych
- upowszechnianie idei aktywności osób starszych wśród osób starszych oraz popularyzacja wartości wynikających z wydłużenia aktywności zawodowej i społecznej
- zmiana podejścia do aktywności osób starszych wśród przedsiębiorców jako element zarządzania wiekiem w sektorze publicznym i prywatnym.

2. Podmioty zaangażowane w działalność na rzecz aktywności osób starszych

2.1. Administracja publiczna

W związku z koordynacją prac w ramach ER 2012 powołano grupę roboczą pod przewodnictwem Krajowego Koordynatora ds. ER 2012 Pani Czesławy Ostrowskiej – Podsekretarza Stanu w MPiPS. Przygotowaniom KPD na rzecz ER 2012 towarzyszyły spotkania przedstawicieli administracji państwowej różnych szczebli oraz organizacji trzeciego sektora. Ponadto MPiPS organizowało regularne spotkania bilateralne dotyczące współpracy w obchodach ER 2012 z instytucjami zaangażowanymi w realizację celów ER 2012.

2.2. Organizacje pozarządowe oraz zaangażowanie społeczeństwa obywatelskiego

Na przełomie lipca i sierpnia br. MPiPS podało na stronie internetowej informację o przygotowaniach KPD ER 2012. Na ogłoszenie o możliwości składania propozycji do KPD ER 2012 odpowiedziało kilkadziesiąt organizacji z całej Polski. Wśród nich są instytucje o stosunkowo zróżnicowanym zasięgu oraz o różnym charakterze działalności regularnej i okazjonalnej na rzecz osób starszych w regionach. W ramach współpracy, MPiPS zamierza objąć je patronatem oraz współuczestniczyć przy organizacji wydarzeń towarzyszącym obchodom ER 2012.

3. Komunikacja w czasie ER 2012

Główne działania komunikacyjne w czasie ER 2012 będą realizowane przez Przedstawicielstwo Komisji Europejskiej w Warszawie i MPiPS, przy głównym wsparciu ze strony organizacji P.A.U. Education, która wygrała konkurs (organizowany przez KE) na realizację strategii komunikacyjnej we wszystkich krajach zaangażowanych w obchody ER 2012. Działania P.A.U. Education uwzględniają również tworzenie bazy informacji dla dziennikarzy specjalizujących się w tematyce starzenie starzenia się oraz wyzwaniach związanych ze starzeniem się społeczeństwa. Istotnym narzędziem komunikacyjnym ER 2012 jest strona internetowa Roku: <http://ec.europa.eu/social/ey2012.jsp>, która pozwala na bieżącą obserwację i aktualizację wydarzeń oraz inicjatyw realizowanych w ramach ER 2012 w poszczególnych krajach.

4. Aneks

4.1. Kalendarz wydarzeń centralnych⁹

lp.	miesiąc	organizator	wydarzenie
1.	styczeń/luty	P.A.U. Education MPiPS	Get involved
2.	marzec	MPiPS	Konferencja otwarcia ER 2012
3.	kwiecień / maj	Ministerstwo Sportu i Turystyki Przy współpracy z MPiPS oraz MZ	Konferencja na temat: <i>Kształtowanie zdrowego stylu życia seniorów poprzez promocję aktywności fizycznej i edukację zdrowotną</i>
4.	wrzesień	MPiPS MSiT MZ? MKiDN? organizacje działające w obszarze aktywności osób starszych	<i>Dni senioralne</i> 1. Dzień ogólny – wystąpienia polityków, władz regionalnych i lokalnych 2. Dzień sportu i zdrowia 3. Dzień edukacji i kultury oraz wolontariatu
5.	wrzesień	MKiDN	II edycja akcji „60+ kultura” pod hasłem „Pierwszy weekend jesieni, weekendem seniora z kulturą”
6.	grudzień	MSiT/Europejskie	Festiwal Aktywności

⁹ Do potwierdzenia

		Stowarzyszenie Promocji i Aktywności Ruchowej 50+	Międzypokoleniowej
7.	grudzień	MPiPS	Konferencja zamykająca ER 2012

4.2. Kalendarz wydarzeń regionalnych¹⁰

lp.	miesiąc	organizator	wydarzenie
1.	Marzec	Międzynarodowe Targi Poznańskie/ Miasto Poznań	Organizacja trzeciej edycji targów Aktywni 50+
2.	Kwiecień	Centrum Inicjatyw Senioralnych	Festiwal Solidarność Międzypokoleniowa
3.	Październik	Centrum Inicjatyw Senioralnych	Organizacja Senioraliów – Międzynarodowy Dzień Osób Starszych + marsz aktywności seniorów
4.	niesprecyzowany	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Kraków	Regionalna konferencja na temat: <i>Starości, działań na rzecz seniorów i możliwości dostosowania się do zachodzących zmian demograficznych</i>
5.	niesprecyzowany	Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie	Obchody Międzynarodowego Dnia Osób Starszych
6.	niesprecyzowany	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Wrocław	VI Dolnośląskie Forum Uniwersytetów Trzeciego Wieku
7.	niesprecyzowany	UM woj. Kujawsko-pomorskie	Dni seniora - kampania aktywizacji seniorów
8.	niesprecyzowany	UM woj. Mazowieckiego	Organizacja seminariów, konferencji, szkoleń - niesprecyzowano
9.	niesprecyzowany	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej/ Wrocław	<i>Obchody Międzynarodowego Dnia Seniora</i>
10.	niesprecyzowany	UM Województwa	Organizacja Lubuskiego XIV

¹⁰ Do potwierdzenia

		Lubuskiego	Tygodnia Seniora
11.	niesprecyzowany	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Kraków	Organizacja V konkursu literackiego dla lub o osobach starszych
12.	niesprecyzowany	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Kraków	Organizacja VI Małopolskiego Plebiscytu Poza Stereotypami
13.	niesprecyzowany	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Wrocław	Szkolenia dla rodzin osób starszych

4.3. Lista inicjatyw w związku z Rokiem Uniwersytetów Trzeciego Wieku¹¹

l.p.	miesiąc	organizator	wydarzenie
1.	marzec	Uniwersytet Trzeciego Wieku SGH	Kongres UTW z hasłem: <i>Innowacyjne UTW dla innowacyjnej gospodarki i społeczeństwa obywatelskiego</i>
2.	maj	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Łazach	Ogólnopolska Olimpiada Sportowa pt.: Wiek na Start
3.	czerwiec	Uniwersytet Trzeciego Wieku Ostrów Wielkopolski	Środowiskowe olimpiady sportowe pt.: Wszyscy jesteśmy sprawni
4.	czerwiec	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Rybniku	Obchody roku UTW z udziałem gości z innych UTW połączone z obchodami 10-lecia działalności
5.	sierpień/wrzesień	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Łazach	Ogólnopolski Rajd Rowerowy pt. I tour senior
6.	wrzesień	Ogólnopolska Federacja UTW, Sądecki UTW	Forum III Wieku, konferencja towarzysząca XXII Forum Ekonomicznemu w Krynicy Zdroju
7.	październik	UTW Gliwice	Ogólnopolska inauguracja roku akademickiego UTW 2012/2013 –

¹¹ Do potwierdzenia

8.	październik/listopad	Ogólnopolska Federacja UTW	Konferencja i sesja naukowa w Uniwersytecie Jagiellońskim w związku z 30-leciem UTW na UJ
9.	grudzień	Ogólnopolska Federacja UTW	Konferencja podsumowująca wyniki obchodów ROKU UTW
10.	niesprecyzowany	Uniwersytet Trzeciego Wieku / Poznań	Regionalna Konferencja połączona z inauguracją 35 roku akademickiego UTW w Poznaniu
11.	niesprecyzowany	Uniwersytet Trzeciego wieku im. F. Chopina	2 konkursy: jeden ze znajomości życia F. Chopina , drugi recytatorski
12.	niesprecyzowany	Uniwersytet Trzeciego Wieku/ Słupsk	Naukowa konferencja o charakterze międzynarodowym pt.: Starsi i młodzi – dziedzictwo mądrości

DRAFT